

Dimény Erika

HASZNÁLAT ÉS SZOROS MEGTARTÁS VÉGETT KIADOTT RENDSZABÁLYOK – 19. SZÁZADI KIVÁLTSÁGLEVELEK A KÉZDIVÁSÁRHELYI CÉHTÖRTÉNETI MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBEN

A kézdivásárhelyi múzeum a Céhtörténeti Múzeum nevet viseli. Céhes városként emlegetik magát a települést, Kézdivásárhelyt is. Incze László helytörténész muzeológus, aki 30 éven át volt az intézmény vezetője, sokszor hangsúlyozta, hogy ez az elnevezés az 1970-es években elsősorban a múzeum szervezésével, megnyílásával, ismertté válásával kezdett elterjedni, egyre szélesebb körben használatba kerül. ¹ Ehhez természetesen hozzájárult az is, hogy a város ma is őrzi a céhes múltra utaló egyedi, különleges hangulatú városszerkezetet, az egykori piacteret és az onnan sugárszerűen nyíló szűk udvartereket. Ráadásul a céheket felváltó ipartársulatok szokatlanul sokáig ápolták a céhes hagyományokat, őrizték a céhek tárgyait (iratokat, behívótáblákat, pecséteket, zászlókat, korszókat, ládákat és nem utolsósorban a gazdag szerszámanyagot), a múzeum alakulásakor pedig, amikor ezek a tárgyak már igazából funkciójukat veszítették, valamennyien az alakuló múzeumnak adományozták őket. ² A „céhes város”, Céhtörténeti Múzeum megnevezés állandósulásához később az is hozzájárult, hogy az erdélyi sajtóban a Ceaușescu-korszak utolsó éveiben a romániai települések nevét csak az állam hivatalos nyelvén volt szabad leírni. ³ Az 1990-es évekkel aztán, a turizmus fellendülésével ez a név a határon túl is egyre ismertebbé vált.

A következő dolgozat a céhes gyűjteményből a céhek 19. századi kiváltságleveleit mutatja be. Kézdivásárhelyen összesen tizenegy cég alakult. Legrégebbi a tímárok 1572-ben alakult céhe volt, őket követték 1638-ban a csizmadia, 1649-ben pedig a szűcsök és fazekasok tömörültek cégbe. A Kézdivásárhelyi Céhmúzeum ezek közül az I. Rákóczi György által 1638-ban kibocsátott csizmadia privilégiumot, illetve a II. Rákóczi György által kibocsátott 1649-es szűcs privilégiumot őrzi. Ezekkel Incze László több írásában is foglalkozott, kiemelve, hogy a középkori kézdivá-

sárhelyi kézművesek életmódját, erkölcsi felfogását, gondolkodásmódját tükrözik. ⁴ Utóbb Cserey Zoltán is több munkájában hasznosította őket. ⁵

Kézdivásárhelyen csak a 19. században alakulhattak újabb céhek, akkor, amikor Európában már az ipari forradalom véget vetett a cégrendszernek. 1807-ben alakult a szűjgyártó cég, 1809-ben a mészáros cég, 1841-ben a szabók, 1844-ben az asztalosok, üstgyártók, a puskaművesek-lakatosok-kovácsok-pléhesek egyesült céhe és az asztalosok céhe kap kiváltságlevelet az erdélyi fő kormányzástól.

Ezek az oklevelek típuszabályzatokat tartalmaznak, és külsejükben, szövegükben nagyon hasonlóak, hisz 1761-től rendelet egységesítette a céglevelek szövegét. ⁶

A dolgozatban vizsgált oklevelek tehát a következők: *A mészáros cég privilégiuma* (1809), *A' Nemes Kézdi-Vásárhelyi Szabó-Czéh Privilégiuma* (1841), *A Kézdi Vásárhelyi Ns. Asztalos Céh Privilégiuma* (1844), *A' Kézdi Vásárhelyi Ns. Üstgyártó Czéh Privilégiuma* (1844), *A' Ns. Kézdi Vásárhelyi Puska Mives, Lakatos-kovács és Pléhes Edyesült Czéhok Privilégiuma* (1845) ⁷ és *A' Kézdi Vásárhelyi Nemes Kalapos Czéh Privilégiuma* (1845).

A szövegeket, bár az érvényes forrásközlési szabvány ezt már a 18. századi iratok esetében sem kéri, betűhíven írtam át. A forrásközlés részleges, csak kisebb szövegrészek kerülnek idézésre.

Valamennyi okmányonak piros borítója van, melyet aranyozott virágmotívumok díszítenek keretszerűen, majd általában középen egy kisebb kereten belül pajzsszerű mezőben látható a céhenként változó felirat. Efölött általában egyszerű ötágú korona látható. Kivételt az 1809-es mészáros privilégium képez, ezen nincs sem felirat, sem korona, a kisebb keretben egy rombusz alakú dísz látható, annak közepén pedig a kétféjű osztrák sas stilizált változata. ⁸

¹ INCZE László 2002, 53.

² A kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeumban sajnos sok céhes tárgy, így a privilégiumok leíró kartonja is igen hiányos, nem ismert pontosan, hogy kitől, mikor kerültek a múzeumba ezek a tárgyak.

³ INCZE László 2007, 49.

⁴ INCZE László 1972, 1996.

⁵ CSEREY Zoltán 1975; CSEREY Zoltán 1977; CSEREY

Zoltán 1980.

⁶ TUZA Csilla – VISSI Zsuzsanna, 2000, 7–8.

⁷ A dokumentum címlapján aranyozott számokkal az 1845-ös évszám látható, a fő kormányzó 1844. december 17-én írta alá az okmányt, Kézdivásárhelyen pedig 1846. március 27-én hitelesítette a városi tanács.

⁸ Lásd 11–16. ábra.

A dokumentumok átlagos méretei: 35,5 × 27 cm. A szabó privilégium méretei pedig 35 × 25,5 cm.

A belső borítókön alul és felül 4 cm széles színes szalag szolgált a dokumentumok összekötésére, díszítésre, általában amilyen színű elől az alsó szalag, olyan hátul a felső, és fordítva. Bár az iratok viszonylag jó állapotban vannak, némelyik szalag levált vagy megkopott, elszakadt.

A puszkaműves-lakatos-kovács-pléhes, az üstgyártó, az asztalos és a kalapos okmányokról biztosan tudjuk, hogy a füzeteket a kolozsvári Római Katolikus Lyceum Könyvnyomó intézetben, a kor hivatalos okmányainak nyomtatására felruházott nyomdában nyomták és fűzték össze.⁹ A díszes, színes kezdőlapok rajza és kis metszete Brück György nyomdász munkája.

A puszkaműves-lakatos-kovács-pléhes kiváltságlevélben ez a díszes oldal felül, a lap tetején kitárt szárnyú kétfejű sast ábrázol, karmai közt babérkoszorú, fölötté aranyos bojtos párnán a Habsburgok három koronája, kard, jogar és országalma látható. A sas kitárt szárnyai fölött kétfelől nyomtatott számok: baloldalt 13381, jobboldalt 1844. A leveles keret szélén, a lap közepén két címer látható: jobb oldalt Erdély címere, bal oldalt Kézdivásárhelyé. Erdély címere a hét várat ábrázolja, fölöttük kitárt szárnyú sas, nap és hold, fölöttük pedig korona. A kézdivásárhelyi címeren fuvaros látható lóháton, kezében ostorral, mögötte búzakalásszal teli szekér. A lap közepén dús akantuszlevelek között aranyozott nagy nyomtatott betűkkel a NOS felirat, amelyet zöld levelek és „drágakövek” díszítenek. A lap alsó felén dús levélmintás díszítés, lent középen gyertyatartó szerű motívum. Ennek két szélső ágán egy-egy színes virágos, illetve gyümölcsös tál látható. A középső ágon címerszerű foglalatban műhely látható, melyben többen dolgoznak, felismerhető a kovács, a puszkaműves, a pléhes és a lakatos. (1. ábra.)

Hasonló a kalapos kiváltságlevél első oldala is. Bal oldalt az iktatószám Ad. 12395, illetve a megfelelő kis rajzon kalaposműhely látszik, a műhelyben pedig a kor divatjának megfelelő magas kalapokat készítő kalapos mester dolgozik a munkapadon. (2. ábra.)

Az asztalos privilégiumban az iktatószám 1565. A lap alján közepén asztalosműhely ismerhető fel, benne a mesterség jellegzetes eszközei, szerszámjai: fűrészek, kalapácsok, fogók, fűrők, középen egy szék, jobn oldalt pedig egy félig kész heverő. (3. ábra.)

Az üstgyártó kiváltságlevél iktatószáma 2564. Az alsó kis keretben üstgyártó műhelyben három alak dolgozik, nagy vörösréz edényeket kalapálnak. (4. ábra.)

A felsorolt négy kiváltságlevélben a következő lapon színes virágos keretben színes-aranyozott nyom-

tattott betűkkel I. Ferdinánd teljes címe olvasható latinul:

SACRATISSIMAE CAESAREO REGIAE ET APOSTOLICAE MAJESTATIS FERDINANDI PRIMI DEI CRATIA AUSITRIAE IMPERATORIS, APOSTOLICI HUNGARIAE ET BOHEMIAE HUIJUS NOMINIS QUINTI LOMBAR DIAE ET VENETIARUM, GALLICIAE ET LODOMERIAE REGIS, ARHIDUCIS AUSTRIAE, MAGNI PRINCIPIS TRANSILVANIAE ET SICULORUM COMMITIS ETC. REGIUM IN MAGNO PRINCIPATU TRANSSILVANIAE GUBERNIUM. (5. ábra.)

Az 1841-es kiadású szabó kiváltságlevél esetében ez a felsorolás egy díszesebb lapon található, amelyen felül ugyancsak iktatószám látható (Nro Gub 12554 841), majd alatta fekete kétfejű sas, fejein arany koronákkal, csőrükben pálmával és akantuszlevelekkel, a sas nyakán aranyos nyakövvel. Előtte erdélyi címer, fölötté korona, mellette balról országalma, alatta jogar és kard. Aranyos keretben az uralkodó címeinek felsorolása olvasható. Barna ovális mezőben, melyet arany levelek díszítenek, a mesterség jellemző szerszámjai láthatóak: olló és gombostű. (6. ábra.)

A fentiekől különbözik a 19. század elején, 1809-ben kiadott mészáros kiváltságlevél díszes előlapja. Ez fekete keretben színes ábrát tartalmaz, mely egy mészáros céhzászlót ábrázol: piros zászlón aranyozott keretű ovális kék alapon a mesterség címerelemei, ökörfej, bárd, nagy húsvágó kés és kézi mérleg látható. A zászló fölött korona, alatta fegyverek, szuro nyok, kardok, ágyúk, zászlók, katonai dob. A következő oldal bal felső sarkában iktatószám (4816 809), a lap tetején felhőkkel körülvett osztrák címerállat, a kétfejű, koronás sas, karmaiban országalma és kard, előtte/rajta az erdélyi címer, a lap alján pedig Kézdivásárhely címere: fuvaros két ló által húzott kőberes szekérral, fölötté tornyos templom. A két címer között olvasható aranyos betűkkel az uralkodó teljes címe. (7. ábra.)

Valamennyi kiváltságlevélben a színes, díszes előlaphoz van lefűzve maga az irat, fekete-sárga zsinórral, amely a szöveg végén mindig pecséttel van rögzítve. A szabó oklevélben az oldalak is meg vannak számozva római számokkal, ezek díszes keret fölött, középen találhatóak.

A pecsétek minimálisan különböznek. Mindig az okmány végén, a főkormányzó és a királyi főkormányzó titkár aláírása után, mellett következnek.

1809-ben gróf Bánffy György kormányzó és Csedő László titkár írják alá a mészáros céh kiváltságlevelét. A pecsét fehér papíron levő osztrák címeres felzetes pecsét. (8. ábra.)

⁹ FERENCZI Zoltán 1896, 53–55.

1841 ben gróf Rhédei Ádám, Ladislaus Lázár és Josephus Biró írják alá az okmányt. A pecsét itt is felzetes pecsét. (9. ábra.)

Az 1844–1845-ben kiadott privilégiumokon Gróf Teleki József, Josephus Biró és Ladislaus Lázár neve olvasható, a felzetes pecsétek ugyancsak fehér papír alapúak, kivételt a kalapos kiváltságlevelével pecsétje képez, ahol a papír királykék, a pecsétlenyomat rajta aranszínű. (10. ábra.) Valamennyi pecsét körfelirata: FERD.T.D.G.AVST.IMP.APOST. HUNG.ET.BOH.REX.H.N.V.REX LOMB.VEN. GAL.LOD.ET.ILL.A.DUX.LOTH.SAL.STYR. M.P.TRANS.M.MOR.COM.HABS.TYR.SICL., tehát az uralkodó címeinek rövidítése.

Az összes kiváltságlevelében ugyanaz a latin keret-szöveg következik a díszes címlap után. Ebben az fogalmazódik meg, hogy a háromszéki Kézdivásárhely városban az illető mesteremberek felterjesztenek, bemutatnak bizonyos céhek közötti kapcsolatokat szolgáló, együttélési, együttműködési céhszabályokat, és kéri ezek elemzését, a városi céhek közötti tisztességes együttműködést, a céhek közötti gazdasági egyensúly és az érvényben levő szabályok betartását. A befejező formulában pedig, bízva az uralkodó bölcsességében, tudásában és jóakarátában, megerősítettnek nyilvánítják a közölt cikkelyeket.¹⁰ A latin szövegekben minimális az eltérés. Példaként a kalapos céh kiváltságlevelének szövegét idézzük:

„Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis et singulis cujuscunque status, gradus et ordinis atefatae Suae Majestatis Sacratissimae Fidelibus praesentes in specturis: quod Magistratu Oppidi *Kézdi Vásárhely* sedi Háromszék adjacentis tenore repraesentationis Suae de dato trigesimae Octobris anni millesimi octingentesimi quadragésimi quatro sub Numero suo 207. ad Nos factae, erga preces pileariorum in dicto Oppid residentium, exercitioque apificiorum suorum sub inspectione magistratuali a longiori jam tempore deditorum catenus sibi rolatas propterea coram Nobis intercedente: ut Nos iisdem supplicantibus in formale Contubernium coalituris ad formandum dehinc Contubernium altiore nostrum indultum impertiremur, hocve scopo articulos ceales, sive Directivas regulas sub solita legali authentia iisdem extra daremus, una vero adjustatorum etiam ac per se in mutua cum jurata Communitate locali cointelligentia perlustratorum Cehalium articulorum projectum pro altiori nostra approbatione substernente et Nos desuper quoque, quod suplicantes Pilearii ejates ad formandum desideratum Contubernium, explendasque pificiorum partes omni respectu qualificati sint,

ad convictionem usque informante, – Nos, tam prae-missis antelati Magistratus ac juratea Communitatis intercessione ac informatione quam vero publico, quod exinde promanaturum est, emolumento, debite attentis et consideratis, supplicantibus Magistris, nominanter e sequentibus individuis et electis prae-ve Antistitibus consistentibus, uti sunt:

Vidua Antonii Sáfrányi,
Joannes Lakatos,
Martinus Borizák
Vidua Stephani Binder,
Andreas Kiss,
Joannes Latzkovits Secundarius Cehae Magister,
Petrus Bányai, Primarius Cehae Magister,
Antonius Sáfrányi,
Samuel Szotyori,
Ludovicus Sarkadi,
Josephus Szász,
David Szász,
Gasparus Augustin, Decanus,
Ladislau Főnagy,
Daniel Kováts,
David Kovátsi,
Carolus Bede,
Josephus Szabo,

ad id: ut in formalem Ceham omnibus iis quae aliis in *Magno hoc Principatu* hucusque erectis similibus Cehalibus Corporationibus de lege et consuetudine competunt, juribus ac libertatibus gavisuram coalescant, facultatem indulgendam, proque stricta eorum observantia et sui directione, juriumque uorum tuitione, Articulos Cehales ad futuram usque generalem Ceharum in *Magno hoc Principatu* regulationem adeoque modo privisorio valituros sub authentia extradandos decreverimus sequentis tenoris.”

Helytörténeti forrásértéke igazából a kiváltságlevelét kérő mesteremberek nevének van. A kalapos céh esetében tehát a fentiek voltak az alakuló céh tagjai, előjárói 1844-ben.

1809-ben a mészáros céh kiváltságlevelét *Tóth Dániel, Szabo András, Szóts Mihály, Szabo Pál, Dési Ferenc, Szotyori József* és *Jantsó Péter* mesterek kérték.

A kiváltságlevelét kérő szabók 1841-ben *Deső Dániel, Benkő Dániel, Keresztes Erzsébet, Tóth György, Simon Mihály, Tapek Alajos, Papp József, Jakab József, Baló Károly, Imets Annás, Német Mózes, Bajko Máttyás, Sáska István, Szóts Sámuel, Wizi János, Hangel Dániel, Csengeri Tamás, Nagy Károly, Svan János, Nagy István, Szigethi Mihály, Benkő József, Mitrovicski Ferenc, Balog Áron, Jantsó Dániel* voltak, az alakuló céh előjárói tisztségeit pedig a következők töltötték be: *Malcher Ferenc Ferdinánd* volt a fő céhmester (Primarius

¹⁰ Ezúton is köszönöm Farkas Ferenc történelem–latin szakos tanár segítségét.

Cehae Magister), *Siffer József* az alcéhmester (Secundarius Cehae magister), *Kunszt János* a dékán (Decanus), *Kovács Bálint* az öreg mester (seniores), *Balo Sámuel* a látó mester (oculator Magister) és *Molnár Mihály* az atyamester (Sodalius magister).

Az asztalos céh kiváltságlevelét 1844-ben a következő mesterek kérték: *Szigeti András*, *Nagy Miklós*, *Sziget András*, *Kovács Kelemen*, *Szőcs Dániel* és *Nagy Mózes* öreg mesterek, *Molnár Mózes* atyamester, *Páldeák Sámuel* és *Benke László* bejáró mesterek (Visitor magister), *Molnár Sámuel* dékán, *Bene József* alcéhmester és *Szabó Péter*, *Jancsó Áron*, *Ferenczi Ferencz*, *Máté Antal*, *Volonczi István*, *Leopold János*, *Nagy István*, *Nagy Dániel*, *Jancsó Sámuel*, *Szőcs János*, *Szántó Péter* (alias Akkerman), *Szigeti András*, *Bartus József*, *Csengeri József*, *Pánczél József*, *Páldeák János*, *Ausschnitt János*, *Bartus Józsiás*, *Kovács Kelemen*, *Nagy Dániel*, *Jancsó Mózes*, *Nagy András* és *Dummel Ferdinánd* mesterek.

A kiváltságot kérő üstgyártó mesterek 1844-ben *Benkő István* főcéhmester, *Turóczi Mózes* alcéhmester, *Török Bálint* atyamester, *Szőcs Dávid* bejáró mester, és *Bányai Sándor*, *Jancsó Ferenc*, *Franke József*, *Lukács János*, *Benkő Pál*, *Benkő László Fülöp Pál* és *Benkő Dániel*.

A puszkaműves-lakatos-kovács-pléhes egyesült cég tagjai voltak és a fenti céh kiváltságleveléért folyamodtak 1845-ben *id. Kampf János*, *Debrtezi Ádám* (sodalius magister), *Kovács Sámuel*, *Ifj. Kampf János*, *Sükös Bálint* céhmester, *Deák Dávid*, *Lázár József*, *Soltész András* alcéhmester, *Para Dániel*, *Szász Ferenc*, *Szabó Dániel* dékán, *Szász István*, *Balog Annás*, *Bálint Ferenc*, *Benke Ádám*, *Deák Mihály*, *Szőcs Ferenc*, *Kafka János*, *Krieglein József*, *Kovács Áron*, *Nagy Tamás*, *Deák István* és *Debreci Sándor*.

A bevezető latin szöveg, valamint a kiváltságlevel, a céhes rendszabályok jóváhagyását kérő mesterek neve után következnek az „Artikulusok Mellyek a Királyi Fő Kormányozó Tanátstol a Kézdi Vásárhely városában levő Mészáros Czéhnek ki adatnak”¹¹, a többiben pedig a „Rendszabályok, mellyek az Erdélyi Nagy Fejedelemségbeli Királyi Fő Kormány által Kézdi Vásárhelyen felsőbb engedelemmel alakulandó asztalos, szabó, üstgyártó, puszkaműves, lakatos, kovács és pléhes illetve kalapos) céhnek, a honi Czéhok általános történetű rendszerestéseig használat és szoros megtartás végett ideiglenesen kiadatnak”.

E rendszabályok, artikulusok, cikkelyek nagyjából minden kiváltságlevelben ugyanazok. A mészáros céh 1809-es kiváltságlevelé jóval bővebb, részletesebb, 56 paragrafust tartalmaz, melyeket az oklevél végén így foglaltak össze:

„Mutato Táblája
Az elébbeni Czéhartikulussoknak

Első rész

A Mesterekről

§1. A nagy Czéh gyűlésről

“2. A Czéh mesterek választásokról

“3. A több Tiszteknek választásokról, és az Atya Mester Kötelességéről

“4. A Czéh Ládájáról

“5. Az ifjabb Mesternek kötelességeiről és a Czéh őszve gyűjtéséről

“6. A fertály esztendőnként tartandó czéh gyűlésről

“7. A rendkívül való Czéh gyűlésekről

“8. A panaszok feladása modjáról.

“9. A büntetésekről

“10. A Mestereknek magok viselettyekről

“11. A veszekedő Mesterekről

“12A más helységekben lako Mesterekről

“13. Az el szökő és el költöző Mesterekről

“14. A Kantárkodokról

“15. Arrol, hogy a Vásároknak midőn Szalonát vagy Hájat árulnak, melyik Mészáros üljön elől

“16. A Hentesekről és ezeknek Sokadalmakban vagy héti Vásárba léjendő árulhatásokrol

“17. A Husnak áráról és a Marha Bőr eladásáról

“18. Az tsalárd Mészárosoknak büntetéséről

“19. A szerfelet való Taxálás büntetéséről

“20. A Marha nyúzásbéli szerről és 100 arany vinkulumrol

“21. A Mészárosok Őzvegyeinek czéhbeli Jussokrol és Köteleségről

“22. Ugyan azon Matériáról

“23. A czéh Pénzének el költéséről

“24. A czéhbeli Elöljárók fizetésekről

“25. A beteg Mészáros Mesteremberekről

“26. A Czéhnál történhető halálzásokrol és temetésekről

Második Rész

A Legényekről

“27. A fel szabadult Legények kötelességekről

“28. A bujdosó Legényekről

“29. A Legények által elő mutatando Levelekről

“30. A legények fel osztásokrol

“31. Ugyan azon Tárgyrol

“32. Munkát nem Tanálo legényekről

“33. A Czéhba bé állni kíváno Legényekről

“34. A Remek munkáról

“35. A Czéhba való fel vétel Taxájáról

“36. A Polgári Jus meg nyéréséről

“37. Az uj Mestereknek Rangjokrol

¹¹ KvhCtM, Ltsz. A.I.132.

- “38. A Legények bérekről
- “39. A Legényeknek héten átal valo munkájokban tartando rendről
- “40 A Korhelek Hétfőiről
- “41. A Legényeknek kún hálásokrol
- “42. A más helyekről hozatando Legényekről
- “43. A minden hívás nélkül érkezett lewgenyekről
- “44. Arrol, hogy a Legénynek mikor lehet Mesterét el hagyni
- “45. A Levél által hivatott Legényekről
- “46. A Mesterének ados Metser Legényről
- “47. A Kantárkodokhoz álló Legényekről
- “48. A Társaság Artikulusairól
- “49. A Legények által tartando Gyűlésekről

Harmadik Rész

Az Inasokrol

- “50. Az Inasok bé Szegődtetéséről
- “51. A Tanulás idejéről
- “52. Az Inasi próbáról
- “53. Az Inasok felszabadításokrol
- “54. A Czéh hirén kívül fel vett és fel szabadított inasokrol
- “55. Az el szökő Inasokról
- “56. A meg halálozo Mestereknél levő Inasokrol.”

Az 1840-es évek közepén már csak 20 cikkelyben tárgyalták ugyanezeket a kérdéseket. A következőkben ezeket ismertetjük, szemléltetjük egy-egy példával, illetve felhívjuk a figyelmet a különbségekre, eltérésekre is ott, ahol vannak.

Az első cikkelyben meghatározzák kik a céh előjárói, illetve kik lehetnek a céhek tagjai: „A czéhnek fő előjárója: a *fő czéhmaster*, al előjárói az *al czéhmaster*, *atyamaster*, *Látómester* és *dékány*. Tagjai minden más üstgyártó mesterek, kik az alább meghatározandó módon mesteri joggal fel ruházva lesznek, és a kik közül a mesterséget mint mesteremberek régebben folytatni kezdett hat első *öreg*ek nevezetével különböztetnek meg”¹².

Hasonló a többi privilégium szövege is, természetesen a megfelelő mesterségre vonatkoztatva. Ezzel szemben a 19. század eleji mészáros privilégium a 3. paragrafusban határozza meg az előjárókat, és utal egy korábbi törvényre, mely másképp szabályozta a céhen belüli tisztségeket, pl. tiltotta az „öreg” kategóriát: „Azon alkalmatossággal a Czéhnek szüntelen való jó rendben tartására nézve választassanak még két Személyek a végre, hogy ha a Fő és Vice Czéh Mesterek betegek volnának, vagy valami utazás avagy

egyébb akadály által el foglaltatnának, az alatt ha valami olyas hirtelen valo dolog adná elő magát, ezek az első helyett mint substitutusok a dolgot el igazíthassák, nem külömben váloztassék egy Atya Mester is akinek kötelessége a légyen, hogy a Mester Legényeknek magok viselésére vigyázzon, és azoknak minden nyomoruságokban jó moddal gondgyát viselje s viseltesse, azon kívül pedig Felséges rendelések által meg tiltott, hogy több hites Öregek ne tétessenek.” Ennek ellenére már az ötödik cikkben kimondják, hogy „Minden Mester ember közönségesen köteles lészen arra, hogy a választott Czéh Mesterekhez és Öregebb Előljárokhoz illendő engedelmességgel és tisztelettel viseltesék”¹³, ami azt mutatja, hogy azért a köztudatban ez a kategória még ott volt.

A második cikkely az előjárók választásáról, szolgálati idejéről szól:

„A fő és al előjárók a czéhnek évenként Karácson harmad napján tartandó közgyűlésében, a helybeli nemes Tanács kebléből kinevezendő czéhbiztos jelenlétében, annak előjárója és köz tagjai által szabad titkos szózatolással választatnak meg; a szózatok bevétele a czéh tagjai közül előre kirendelt három biztos előtt; kivévén a dékánt, ki nem szózatolással választatik, hanem névsor szerint köteles e tisztet elviselni; a legtöbb szózatot neyr [nyert] személy a czéh által és tanácsi biztos közbejöttével megállítandó hitforma szerinti eskü letétele mellett iktattatik hivatalába, hapedig történnék, hogy egynemű hivatal két vagy több személy egyenlő mennyiségű szózatot nyerne, azokra nézve új választás vitetik véghez.

Az érdekelt módon megváloztattak, vagy dékán-ságra névsor szerint következők tartoznak e hivatal minden kifogáson kívül felválalni. A *fő és al czéhmaster* hivatala *egy*, az *atyamaster*, *látómester* és *dékán* hivatala *két* esztendeig tart. Hivatalaik ezen határideje beteltével mindnyáján tartoznak búcsuzni s azonnal az előbb megirt modon új választás vitetik véghez.”¹⁴

A mészárosok 1809-es privilégiuma úgy rendelkezik, hogy egy januári nagy céhgyűlésben a két évenként választott előjárók a városi tanács által kirendelt biztos előtt számoljanak el, ugyanakkor a tagok számára negyedévenként tartottak gyűlést, vagy abban az esetben, ha valamilyen különleges esemény, történés azt megkívánta.

A következő, harmadik cikkely az inasokra vonatkozik: „Inasnak bevéteik nemzet és vallás különbsége nélkül minden becsületes szülőktől származott jó hirü nevü és tizenkét évet elért, vagy azon feyüli életkoru ifju, kinek a kalapos mesterségre hajlandósága leszen. A beállni szándékozó ifju miután magának tetszése szerint tanito mestert váloztott, vagy annak nem ta-

¹² KvhCtM, Ltsz. A.I.161, 1. §.

¹³ KvhCtM, Ltsz. A.I.132, 3. §. és 5. §.

¹⁴ KvhCtM, Ltsz. A.I.160, 2. §.

lálása esetében a czéh előjáróitól kinevezendónél négy héti próbát kiállott, köteles szándéka felől személyesen – szülői vagy gyámnoka által a fő czéhmesternél jelentést tenni, ki is a czéhot összegyűjtetvén, ez az ifjat kereszt levele és tanító mesterétől bizonyítványa előmutatása, ugy azoknak jót állása s végre szegődési díjúl három váltó Rforintnak a czéh pénztárába előlegesen leendő befizetése mellett inasnak beszegődötti. Az inas tanulási ideje négy esztendeig tart, mellyből a negyedik remek esztendő, ennek végével, midőn már az inas mesterlegénynek kíván felszabadulni, köteles remek munkáját egy pár öt czolos karimája kalapban a czéhnak bemutatni, melly ha jónak nem találtatnék, mesterlegénynek mind addig fel nem szabadittatik, míg helybe hagyható remek munkát nem mutat elő¹⁵.

E cikkelynél kisebb-nagyobb különbségek találhatók az egyes szövegek között, pl a szegődési díj a század elején 2 Rforint és a céhgyűlés összehívása 1 Rforint díjú, a puszkaműves-kovács-lakatos-pléhes egyesült céh pedig valamivel többet, 3 Rforint 20 krajcárt kér el szegődési díjúl, illetve az inasért való jóállásként. Míg a céhek többsége ebben a korban már nem tesz különbséget céhbéli mester és idegen gyermeke között, addig az üstgyártók esetében a mester gyermekének három, míg az idegeneknek négy évig tart a tanulási idő, a mészárosok pedig aszerint tesznek különbséget, hgy az inasnak a ruházatát ki állja, illetve úgy gondolják, hogy a mester gyermeke otthon, apja házánál rövidebb idő alatt tökéletesen kitanulja a mesterséget: „Ha a Gazda Inasát maga költségén szegődötti be, maga ruházza és Szabadittya fel, ugy tanulásának ideje négy egész esztendő légyen, ha pedig mind ezeket az Inas vagy Szülei az magokébol telyesitik, fel szabadulások ideje három Esztendő lessen a Mesterek fiaira nézve pedig semi bizonyos Esztendő előttis, ha az messterségek tanulásában olyan szorgalmatosan gyakorolták magokat, hogy fenn álló Felséges Rendelések szerént egy vagy ket esztendei tanulások után, az inasi probát minden hiba nélkül el készíthetik, tanítottó Gazdájoktól magok viseletek és szorgalmatoságokról valo bizonyosság Leveleket elő mutattván fel szabaditthatnak¹⁶.

Érdemes megemlíteni a remekmunkákat, azt, hogy mesterségenként milyen tudással kellett rendelkezzen a három-négy évet tanult inas. Az üstgyártó inasok egy „cselekedő üstöt” kellett hogy elkészítsenek, az asztalosok „egy szék vagy láda maga által leendő megkészítésében” kellett hogy jeleskedjenek, a kalapos inasok „egy pár öt czolos karimája kalap”-ot, a szabók „egy rendbéli maga által össze varrott divatos öltöző készruhát”, a puszkaművesek egy piz-

toly ágyat, a lakatosok egy kasztenzárat, a kovácsok egy pár lópatkót, a pléhesek pedig „kávémachinát” kellett készítsenek és bemutassanak a céhnek.

A következő (4.) cikkely igazából az előző folytatása, amely kimondja, hogy azok a legények, akik az előbbi kívánalmaknak megfeleltek és magukat minden tekintetben jól viselték, kötelesek a céh kaszájába hat, a szabók esetében négy forintot fizetni: „Mesterlegénynek ugyan csak a' czéh által felszabadittatik a' magát minden tekintetben jól viselt 's az előbbi cikkben foglalt megkívántatóságoknak eleget tett inas 6. az az hat Rforintnak a czéh pénztárába előlegesen befizetése mellett¹⁷.

Az ötödik cikkely a legények vándorlásáról és a mesteri remekéről szól. A kalapos legények kivételével valamennyi legény az inasságból való felszabadulás után köteles volt még egy évet a céhen belül dolgozni, majd kötelező volt mindenkinek a három éves vándorlás, melynek célja a mesterség jobb megismerése mellett a világban való tájékozódás, tapasztalatszerzés volt. Hazatérve ugyancsak kötelező volt a remekév letöltése is, mely idő alatt a céh elvárásainak megfelelően, a kijelölt műhelyben el kellett készíteni a céh által meghatározott munkát – egyedül a szabók esetében van a kiváltságlevélben meghatározva, hogy ez pontosan mi legyen. Az üstgyártók kivételével az összes többi céh különbséget tesz a mesteri jog pénzbeli kiváltásánál a céhen belüliek és az idegenek között, előbbiek 20, utóbbiak 10 Rforintot kellett hogy fizessenek: „A Mesterlegény, Inasságból lett felszabadittatása után egy egész esztendeig ezen céhnél köteles dolgozni az után pedig külföldön vagy más honi városokban, a mesterség bővebb tanulása és maga kimivelése végett három esztendeig vándorolni s végre a vándorlásból haza térése után ugyan ezen Czéhnél egy remek esztendőt töltvén, ennek végével midőn t.i. már Mesternek a Czéhba bévétetni kíván remek munkáját a Czéh Előljárói által előre meghatározott, a maga kezével a Czéh házánál a Látómesterek jelenlétében kiszabott, és a rendelt műhelyben öszve varrott divatos kész öltöző ruha nemében, a czéhnak bémutatni. Mely remek munka a Czéh által megvizsgáltván és jónak, elfogadhatónak találtván, a remeklő Legény, mi után a Mesteri jog, dijjául, ha idegen származású volna, 20 húsz Rftokat, ha pedig ezen Czéhbeli mester gyermeke 10 tíz Rftokat a czéh pénztárába előlegesen befizetett, a Czéhba bévétetik és Mesteri joggal felruháztatik, ellenben pedig ha a remek rosznak és el nem fogadhatónak találtatnék, bővebb remeklésre utasittatik és a Czéhba mind addig, míg tökéletes, hiba nélküli remek munkát elő nem mutat, mesternek fel nem vétetik¹⁸.

¹⁵ KvhCtM, Ltsz. A.I.162, 3. §.

¹⁶ KvhCtM, Ltsz. A.I.132, 51. §.

¹⁷ KvhCtM, Ltsz. A.I.161, 4. §.

¹⁸ KvhCtM, Ltsz. A.I.143, 5. §.

A mészáros privilégium, mely – mint említettük – valamivel részletesebb, külön pontokban tárgyalja ezeket a legényekkel kapcsolatos kérdéseket. Nekik is vándorolniuk kellett három évet egy, a céhen belül töltött év után. Ebből az okmányból tudjuk meg, hogy milyen szigorú szabályok vonatkoztak a vándorló legényekre. Nem jöhettek-mehettek szabadon saját akaratuk szerint, hanem: „Az ugy nevezett bujdosó és Mesterség tanulás kedvéért vándorló idegen Mester Legények, ha a Városban érkeznek, azok nem Vendég-fogadoba, hanem az Atya Mester házához Szállyanak, a kiis ezen Legényeknek egy Krért Szállást adni köteles lészen, az mely Mester Legény pedig fogadoba szállna és rejték helyeken lappangana, egy Rhtfrtig büntetessék”¹⁹, illetve „Mihelyt a Vándorló Legény az AtyaMester házához meg érkezik, azonnal tölle a szabaduló Levelék és Kundschaftya kéretessék elé, s meg vizsgáltván a Czéh Ládájába tétetődgyék be, és addig tartassék ottan, míg a Legény a Városról ismét el mégyen, ha pedig valakinek afféle Levele nem volna, az olyan köteles lészen két vagy leg felljebb négy hetek alatt el maradott Levelét attól a kitől eljött elő szerezni, és okvetetlen bé mutatni, melyet ha el mulatna, a meg határozott időntul a Város Tisztjeinek mint Koborlo és bizonytalan ember bejelentessék”²⁰. A visszatért legények itt is kötelező remekévet kellett hogy ledolgozzanak, majd remekmunkát bemutatniuk. Ebben az esetben ez is részletesen meg van határozva: „Ennek az Esztendőnek el telésével a Legénynek kötelessége lészen magát a Czéh Gyűlésénél jelenteni, és egy Rhorint taxa le tétele mellett a meg kívántato Remek munkának meg tételére való Szabadságot betsületesen kérni, a remek munkának pedig meg tétele ebből állyon: *1.ször*: ha a Remeket mutato Legény mind az apró Marháknak, mind pedig a nagyobbaknak is az ő bőreket a hátokrol minden meg sértődés nélkül tisztességesen le tudgya nyuzni, és azoknak ki bontásaikat tisztán és jo modgyával meg tudgya tenni: *2.ször* és ha az ő Legénységének s Vándorlásának ideje alatt az ő Mesterésének vásárlásai közzül lett gyakorlásai által máris annyira ki tanulta, hogy a Szemeinek ki nézésével, és a kezeinek tapogatodzásával, mind az apro, mind a nagy Marháknak az ők nehézségeket és Siroságokat meg tudgya fontolni, hogy az az által való ki jövetel szerént tehesse meg illendöül való vásárát, *3.ször* mind az apro, mind a nagy Marháknak a fel vágattatásokkal lévő Tagjaiknak rendes részekre való el osztattásaik után a fel vágattatásaikat takarékosan meg tudgya tenni, ezt pedig nékie egy a Czéhől ki

rendelendő Műhelyben minden Segítség nélkül kell el készíteni a mire a Láto Mesterek fognak vigyázni, kikis ötöt egyszeris másodszeris hirtelen meg látogatni és a dolga után látni tartoznak”²¹. A mészárosok 20 Rforintot fizettek a mesteri jogért, akár céhen belüli mesterek gyermekei voltak, akár nem. Ebben az oklevélben megemlítik a *polgári just* is, azt, hogy idegen csak akkor válhatott kézdivásárhelyi céh tagjává, ha a tanácstól megkapta a városi polgári státust: „Ha már a Remek munka jónak tanáltattik a Czéh a Lehénynek arról egy bizonyásgeveő Levelét a mellyel a Legénynek ha idegen a Városi Magisztrátusnál a Polgári Just kell ki eszközölni magának, mivel tsak annak meg nyerése után vétettetik bé a Czéhban”²².

A század közepén kapott kiváltságlevelék 6. cikkelei visszatérnek az inasokra, meghatározva azoknak a kötelességeit és jogait: „Az inas köteles mesterét, hasonlólag a mester is inasát a mesterség tanulásában és erkölcsi jó magaviseletbe lelki ismeretesen oktanni, joga van ötet apróbb hibáiert atyai módon megfeddeni és büntetni de nagyobb hibáiert köteles a czéh előjáróinak illendő büntetés végett átadni, ki azonban pénzbeli büntetéssel semmi esetre nem illetethetik. Ellenben joga van az inasnak is mesterének vele netalán elkövetett méltatlanságáiert a czéh előjáróinál panaszolni, kik ha igazságot nem szolgáltatnának ki, magának az inasnak vagy szülőinek, gyámnokának, atyjafiainak jogok van elébb a czéhbiztosnál, ha pedig ennek határozatával sem lennének elégűltek s a tárgy fontossága megérdemelné, a helybeli nemes Tanácsnál is panaszolni”²³.

Ettől eltérően a mészáros kiváltságlevelé további két problémát érint. Egyik az inasok szökése: „Ha valamely Inas Mesterétől elszökik s azután meg tanáltván visszahozatik, ha Mestere ellen méltó panaszsa nem lészen vagy panaszát meg nem bizonyithattya, mesterségét pedig továbbrais folytatni kíványa, méltóképen meg büntettvén volt tanito Mesterének vissza adattassék; ha pedig vissza menni nem akar, vagy tanulo Mesterségét is el akarja hadni Mesterének réa tett költségét vissza fordittani tartozzék, ellenben ha az Inasnak fel adott panaszszai igazaknak és hiteleseknek tanáltattnak az Inas el kezdett tanuló idejének bé töltésére más Mester mellé adattassék, volt mestere pedig szorossan meg büntetessék”²⁴. Másik az az eset, ha az inast tanító mester meghal: „Ha pedig haláloznék egy olyan mester ember, a kinél egy Inas tanulásban vagyon a két hétnél tovább ne hagyattassék az Özvegy mellett, hanem rendellyen a Czéh nékie tanulása idejének bé töltésére más Mester embert”²⁵.

¹⁹ KvhCtM, Ltsz. A.I.132, 28. §.

²⁰ Uo., 29. §.

²¹ Uo., 34. §.

²² Uo., 36. §.

²³ KvhCtM, A.I.149, 6. §.

²⁴ KvhCtM, A.I.132, 55. §.

²⁵ Uo., 56. §.

A 7. cikkely a mesterlegények elosztását rendeli el. Valamennyi céhnél az atyamester az, aki számon tartja a legényeket valamint a mesteremberek munkaerő igényét is, és elosztja a legényeket a műhelyben. Ezenkívül bárki hozhatott magának idegen legényeket is: „A' mesterlegényeket a' mesterekhez az atyamester rendeli el a mesterlegények számához 's a' mesterek' szükségéhez képest, a' kiosztásban leginkább azon rendet tartván meg, mellyel a' legényeket kívánó mesterek neveiket az atyamesternél kitéve álló táblára feliratták. Mindazon által nem elleneztetik, hogy ez vagy amaz mester magának más helységi czéhtől hiteles bizonyítványokkal ellátott egy vagy több legényt akár személyesen hozzon, akár pedig levél által meghívjon és hozasson. Melly legény miután megérkezésekor magát az atyamesternél jelentette, 's a' szokásban lévő két próbahét után mesterével szerződésre lépett, egy fertály esztendeig azon mestere' akaróján kívül más mesterhez sem nem mehet, sem nem rendeltethetik”²⁶.

A munkaidőt tárgyalja a következő, 8. cikk. Az étkezések idejét kivéve reggel öt órától nyolcig dolgoztak „serényen és hiba nélkül” a puskaművesek, kovácsok, lakatosok, pléhesek és kalaposok, öt és hét között az üstgyártók és asztalosok, hat és kilenc között a szabók. Az esetleges hibákat ki kellett javítaniuk, ha pedig teljesen elrontottak valamit, az általában saját anyagból kellett pótolniuk. Emellett szigorúan tiltották és büntették a céhek a korhely hétfőt. A mérsáros kiváltságlevél a munkaidőt téli és nyári felosztásban határozza meg: „A Mester Legények akár hét számra, akár nap számra, akár pedig darab számra dolgozzanak, mégis hétfőn reggel kezdvén a dolgot tartozzanak egész héten által dolgozni, illy renddel: Téli időben reggeli hat órától fogva estvéli tíz óráig, nyári időben pedig öt órától fogva egész nap mindaddig, míg a nap világa tart, mégpedig minden kedvetlenség nélkül, azért tellyességgel meg ne engedessék, hogy a Legények Gazdájok hírek nélkül le tegyék a munkát és szélyen járjanak a Városon”²⁷. Ők a korhely hétfőt is külön paragrafusban említik, konkrét pézbüntetéssel büntetik, illetve a mester korhelysége esetében is rendelkeznek: „Az ugy nevezett Blau-montag / vagyis korhelysége való hétfő, semmiképpen meg ne engedessék, ha pedig valamelyik mester ember ezt a Legénynek meg engedi követni 30 Xral meg büntetessék a mely valahányszor meg történik mind annyiszor kétszeretessék a gazda büntetése; ha ellenben a Legény a ki szabott orára, dologra elő nem állna, hanem sokkal későbbre azért egy napi bére vonatassék el, de ha még arrais menne, hogy a korhelek

heftőit egészen megtartaná, Kedden fogna dologhoz, azért héti egész bére huzattassék el, ellenben pedig ha dolog vagyon és a Gazda az maga korhelységeért nem adgya elé akkor a Legénynek egész fizetése és étele meg légyen”²⁸. Sőt, e cím a legények szabad idejét, erkölcsi életét is szigorúan ellenőrizte: „Az a rosz szokás, hogy a Legény Éjjel a Gazda házán kívül hálljon semmiképpen meg ne engedessék, a kik pedig az ellen cselekednének elsőben 12 Xrig büntetődgyenek, ha többször cselekszik a büntetés mind annyiszor kétszeretessék, ha tsak tselekedeteket méltó okkal nem menthetik, kik pedig ezen korhelységet egynéhányszori büntetések utánis el nem hadgynák, azok mint szo fogadatlanok a Czéhbol el küldettesenek”²⁹. Az erkölcsi vétkeket egyébként nemcsak az inasok vagy legények esetében büntették, hanem minden egyes mesterembernek fizetnie kellett minden illetlen viselkedésért: „Minden Mester Szoros kötelességének tartsa magát mindenkor jámborul és kegyessen viselni, káromkodást, veszekedést egy szóval minden nemű vétkeket és illetlen maga viseletet magától el távoztatni”, valamint „Amely mester ember mesterségbéli Társát a Czéh gyűlés között vagy az uttán vagy a Vásárban vagy közönséges fogadóban illetlen szokkal motskolná vagy hozzáis nyulni bátorodnék az olyan személy a Czéh által jól meg fontolván a dolgot, érdeme szerént büntetessék”³⁰.

A 9. cikkely a felvállalt munka elkészítésének határidejére vonatkozik. Kötelezik a mestereket, hogy a megígért időpontra mindenki elkészítse és a megrendelőnek átadja a kért terméket: „A mesterember bár kinek is megtalálására munkát vállalván fel, köteles azt a kitűzött határidőre illő fizetésért, tisztességesen elkészíteni, vagy készítettetni, és ha abban maga, vagy legénye hibát ejtett azt mindenek előtt meg jobbitni a körülményekhez képest büntetés alatt, ha pedig a hibás munka megigazíthatatlan, köteles merőben új és hibátlan munkát saját magából készíteni, hanyagsága, vagy vigyázatlansága büntetésül pedig a Czéh pénztárnak 3. – három Rforintot fizetni, hogy ha pedig a hiba a legény által okoztatott, a büntetést a legény hordozandja”³¹.

A versenyhelyzeteket zárja ki a 10 paragrafus. Tisztességtelennek tartották, ha valaki más munkáját, megrendelését elcsalta, és egyre nagyobb pénzbírsággal szankcionálták: „Amelly mester maga vagy más által a munkát bármilly szín, vagy ürügy alatt más mestertársa kezéből a magáéra keritni s játsszoni merészelné s e tény ellene bebizonyíthatnék, az olyan első esetben két, második esetben négy, harmadikban hat váltócédula Rforintot köteles bünte-

²⁶ KvhCtM, A.I.161, 7.§.

²⁷ KvhCtM, Ltsz. A.I.132, 39. §.

²⁸ Uo., 40. §.

²⁹ Uo., 41. §.

³⁰ Uo., 10 §.

³¹ KvhCtM, Ltsz. A.I.149, 9. §.

tésül a czéh pénztárába fizetni³². A 19. század elején a mézárások ezt a kérdést is aprólékosan megtárgyalták, meghatározták. Ők külön cikkelyben tértek ki a mesteremberek egymáshoz való viszonyára: „Se edgyik, se a másik mester embernek egy mást meg csalni, egymás ellen szóbeli és más vetélkedésbe bele botsátkozni és edgyik a másik Vásárába belé szőktetni kemény büntetés alatt szabad ne légyen, ugy hasonloképpen a Czéh Mesternek kötelessége léssen az, hogy minden időben elegendő és illendő hus vágattassék, a Királyi Gubernium rendelése szerént a Magistrátus által téendő próbáknak ki jöveteléhez képest alkalmaztattva Limitatio szerént ki szabattott árnon, az is kötelességekben álljon a Czéh Mestereknek, hogy egésséges és meg visgált Marhák vágattassanak le, az le vágása napja előtt meg bélyegezve az Husvágo Tökéket tisztán tartva, magok tisztaságokkal edgyütt köteleszetnek büntetés alatt: Hasonloképpen a Mézárások a nagyobb és kisebb Marha bőrókkal elsőbben a Tímárokot, Szigyárto- kot és rész szerént Szótsőköt tartoznak meg kínálni, és csak akkor, mikor ezek a mások által meg ígértett árrokat le tenni és meg adni nem akarnák, a többet ígérőknek adhassák el³³. Ugyanakkor meghatározták azok büntetését, akik hibásan dolgoztak vagy mértek: „Ha valamelyik Mester ember a czéh béliek között a munkájában hibát ejtene, vagy mértékjeiben, méréseiben hibázni találna, akkor a dolognak nivoltához képest, a czéh előljárói felvévén a dologot, ha magok eligazitthattják jo, ha pedig nem, akkor a czéh több Tagjait öszve gyűjtven igazítsák el, hogy ha pedig a dolog oly terhes volna, a Magistrátusnak által adni a Czéh köteleszetik, kinekis kötelessége léssen azok ellen kik csalárd mértékkel élnek, vagy hamisan mérnek, a törvények szerént Fiscalis keresetet intézni és rendelni³⁴. Szigorú rendet állítanak fel a hús értékesítésére vonatkozóan is: „Az Marha nyuzásba és hus árulásba a Czéhbeli Mesterek között oly rend tartás légyen, hogy a Mézáros Mesterek szerre nyuzzanak, s árulyanak, a szeresen kívül sem künn a mézárszékbén, sem benn az maga házánál hust ne áruljon senki, hogy a Szeres a miatt kárt ne valyon; hogy ha pedig szerin kívül valamely Mézáros Mester nyuzna s hust árulna az Előljáro Gondviselő Mester társaival törvényesen büntesse meg, ha ellenben megin valamelyik Mézáros Mesternek, kinek rend szerént hust kellenék vágni, kivágni valo marhája nem volna, az első versen Tizenkét Rforint, másban Huszon Négy Rforint, és harmadik rendben a Czéhbol valo rekesztéssel büntessék; az olyanok után következzen elő pedig kinek vágni valo marhá-

ja vagyon/ fenn hagyatván a ne talántám szenvedett kárára nézve arra valo regressusra, kinek marhája nintsen/ nyuzni tarozzék és ha reménységén felyül az husba fogyatkozás lenne, a Cséh együtt véve 100 Száz arany büntetés alá vetessék mely büntetésnek is egy harmada a Szék cassájába, az más harmada pedig a Város Allodialis Cassájába, és végtére az harmadik harmada a Rabok fundusába adassék. E mellett ha valakinek marhája veszedelemnek tetetett volna ugyan ki, de külömben egésséges, és semmi nyavalyája nintsen, az olyan marhát illendő jutalom mellett tartozzanak a Mézárások ki vágni: A rendit pedig taxa fizetésért másnak senkinek is semmi szin alatt eladni szabad nem léssen³⁵.

A 11. cikkelytől a céh előljáróira térnek vissza, elsőként a fő céhmester teendőit, kötelességeit foglalmazták meg. Ebből az derül ki, hogy a céh első embere főleg a céh gazdasági dolgaiért felelt, és efelől számolt el a céhgyűlésekben a mesterek és a céhbiztos előtt. Bármikor a közösség rendelkezésére kellett állnia, és a felmerülő ügyes-bajos dolgokat meg kellett oldania, ha pedig kötelességeit elmulasztotta, példás büntetést kapott: „A' fő czéhmaster köteles évenként minden *Szent János és Karácson'* harmadik napján közönséges nagy *Czéh gyűlést* tartani. A' Karácsoni gyűlésben a' tanácsi Biztos' jelenlétében az al czéhmasterrel együtt a' gondviselésők alatti czéhi pénztár jövedelmeiről 's költségeiről szoroson számot adni; köteles továbbá a' czéhot tárgyazó sürgető esetekben, sőt akármely ezen czéhoz tartozó s ezen kívüli embernek kívánságára is a' czéhbéliek által 30. harmincz krajcárban, idegenek által pedig egy Rforintban előre leteendő díjért rendkívüli czéhgyűlést tartani 's az előforduló tárgyakat még azon gyűlésben elhatároztatni. Melly kötelességek közül ha akármelyiket is nem teljesitne, először 2. két, másodsor 4. négy, harmadsor pedig 6. hat Rforintot fizet büntetésül a' czéh' pénztárába, a' kötelessége elmulasztásából következett károk és más hátramaradások iránti felelet terhét is maga hordozván³⁶.

További előljárók voltak a céhen belül az alcéhmaster, az atyamester, a látómaster és a dékán, mindenki a maga jól meghatározott feladatkörével:

„Az Al Céhmester a Fő Czéhmasternek segédje, annak a Városról távol létében, vagy fekvő betegségében Képviselője és a Czéhnek rendes jegyzője, ha pedig ő írástudatlan vólna, a Czéh többi Tagjai közül választatik egy írástudó a jegyzői hivatal vitelére.

Az Atyamester a Legények és Inasok közt a jó rendnek fenntartója, a hozzá folyamodóknak tanácsadója, oktatója, a Legényeknek a Mesterekhez elrendelője

³² KvhCtM, Ltsz. A.I.160, 10. §.

³³ KvhCtM, Ltsz. A.I.132, 17. §.

³⁴ Uo., 18. §.

³⁵ Uo., 20. §.

³⁶ KvhCtM, Ltsz. A I.161, 11. §.

és munkáik felvigyázója, a betegek, halottak, s ezek eltemetése körüli dolgoknak és szolgálatoknak elintézője és végrehajtója.

A Látómester a kész munkák és mivek mi módon lett elkészítésének megvizsgálója és a Legényeknek midőn remek munkáikat készítik, felvigyázója.

A Dékány a czéh gyűléseiben talpon álló és reá bízandó dolgoknak végre hajtója.³⁷

A céhek különleges tárgya a céhláda, minden céh ebben tartotta a féltett kincseit, kiváltságlevelét, jegyzőkönyveit, névsorait, pénztét: „A czéh ládája két különböző zárral ellátva a fő czéhmester házánál és gondviselése alatt tartatik, a zárok egyikének kulcsa a fő, másikának az al czéhmesternél fog állani; - ezen ládában tartatnak a czéh pénzei és két jegyzőkönyvei, mellyek egyikébe a czéh jövedelmei, másikába pedig a czéh előjáróinak a végzései s magának a czéhnak a gyűlésekben időnként hozott határozatai iktattatnak be. Ezen ládában tartatnak meg a czéh kiváltságlevele, rendszabályai, a czéhot tárgyzó minden más irományok laistorm mellett”³⁸. A ládát körülvevő ünnepélyességre emlékeztet a mézárosok kiváltságlevelének ládára vonatkozó cikkelye: „A Czéh Ládája álljon mindenkor az első Czéh Mester házánál, s gondviselése alatt, úgy mindazonáltal, hogy a Ládának második Kultsát a Vice Czéh Mester magánál tartsa ezen két Személyeknek azonban szabad nem léssen más két Mester Ember jelen léte nélkül a Ládát meg nyitattani”³⁹.

A következő pontban a döntéshozó testületeket határozzák meg. A mindennapi problémákat a céh vezetősége oldotta meg, nagyobb horderejű kérdésekben azonban csak az egész céh együtt dönthetett. Ha az eset súlyossága megkívánta, akkor a céhen kívüli döntéshozó szervekhez folyamodtak, a céhbiztoshoz, a városi tanácshoz, végső esetben akár a Guberniumhoz (Erdélyi Főkormányzék) is:

„Csupán a czéhbéli személyeket s mesterségeket illető dolgok lehetnek a czéh határozatainak tárgyai. Határozatokat hozható tesület pedig kettő léssen; egyik mint alsóbb a czéh előjáróiból s öregeiből, a másik mint felsőbb a czéh közönséges gyűléséből álló. Amaz az aprólékos és késedelmet nem szenvedhető dolgokban határoz, ez pedig a nagyobb és késedelmet is szenvedhető dolgokban végez, s az előjárók elöl eleibe felhatott ügyekben tett határozatokat vizsgálja meg s látja el. Ezen felsőbb testülettől pedig a megterhelhetését érző félnek a tanácsi Biztoshoz, ettől a nemes Tanácshoz s végre ha a tárgy fontossága érdemelné, innen a Királyi fő Kormányhoz is folyamodni megengedtetik.

Minden czéhot s ehez tartozó személyeket tárgyzó ügyek s egyenetlenségek politikai uton folynak. Azonban a méltatlan hurczolások megakadályoztatása okáért köteles akármelly sérelmes fél maga folyamodását a czéh előjárótól a czéh gyűléséhez s innen a czéh biztoshoz s a nemes Tanácshoz a határozat kelése napjától számítva 15öd napok alatt múlhatatlanul beadni s előmozdítani; különben a határidő beteltével a terhelő határozat ellen jelentett folyamodása ellen nem állván, a határozat elégtételbe vétetik.”⁴⁰

A 15. paragrafusban a kihágásokért kiróható büntetések mennyiségét határozzák meg, jól látható, hogy minél előbb állt valaki a ranglétrán, annál nagyobb büntetéssel fizetett hibáért:

„A czéh előjárói vagy maga a ' Czéh által illő megfontolással szabható büntetések' nemei a' hibának minémiségéhez, mekkoraságához, ismételtségéhez és az egymáshoz különböző állásban levő személyekhez képest különbözik, jelesen:

Az inasokra nézve áll a' büntetés pirongatásból s vesszővel való mérsékelt verésből

A' mesterlegényekre nézve 30. az az harmincz krajczáron kezdve 1, 2, 3, 4 Rft fizetéséből

A' mesteremberekre nézve 1. egy Rfton kezdve 2, 3, 4, 5, 6 Rforint fizetésből,

Az előjárókra nézve ezen mennyiségeken kívül hivataljoktól elmozdittatásból

A' ki többszöri megintés és háromszori büntetés után is vakmerően ugyanazon egy nemü csint vagy hibát negyedszer is elkövetné, vagy valamely nagyobb szerü vétkes cselekedeten találtatnék, illő nagyobb büntetés, vagy a' Czéhbeli kirekesztés, elutasítás végett a' nemes Tanácshoz feljelentetik.”⁴¹

Ugyancsak különleges, szimbolikus tárgya volt minden céhnak a behívó tábla. Ezt információk közvetítésére, a céhgyűlésbe való hívás hivatalos jelzésként használták, mindenkinek kötelessége volt elmenni a gyűlésbe a tábla hívására: „Valamint a mesteremberek, úgy a Czéhez tartozó többi személyek is a Czéh alsóbb vagy felsőbb testületei eleibe a Czéh táblájával hivatván meg, ha valaki azok közül bevehető helyes ok nélkül melly leginkább csak is távollét, vagy fekvő betegség lehet arra ottan meg nem jelennék, azonban ellene valami panasz is lenne feladva, első meg nem jelenéséért Xrig, másodikért egy Rforintig, harmadikért pedig két Rforintig büntetetik s utosó esetben az ellene hozott határozat is teljes elégtételbe vétetik, mellynek orvoslását csak is az elégtétel után próbálhatja el. Ha pedig ellene semmi panasz nem volt beadva, akkor az irt büntetéseket elmaradásáért befizetni tarozik, emellett a nála nélkül

³⁷ KvhCtM, Ltsz. A.I.143, 12. §.

³⁸ KvhCtM, Ltsz. A.I.162, 13. §.

³⁹ KvhCtM, Ltsz. A.I.132, 4. §.

⁴⁰ KvhCtM, Ltsz. A.I.149, 14. §.

⁴¹ KvhCtM, Ltsz. A.I.161, 15. §.

hozott végzés reá nézve is kötelező erővel levén birandó – a további tanácskozásokban csak is az érdekelt büntetések megfizetése után vehet részt⁴². Szigorúan megbüntették azt is, aki a megengedett időnél többet tartotta magánál a táblát: „nem külömben tartozik minden Mester ember a Fő Czéh Mester parantsolattyára és a végre ki küldendő Czéh Táblájára a Czéh gyűlésében pontosan meg jelenni, hogy ha pedig valamelyik Mester ember a Fő czéh Mester parantsolattyára meg nem jelennek, vagy a kerülő Táblát a endes időnél magánál tovább tartaná, azon engedtlenségéért 30 Xral büntetessék⁴³.”

A következő pont keresztényi köteleességeket ró ki mindenki számára, a sorra történő sírásás, a temetésen való részvétel mellett kötelező volt a vasárnapi és ünnepnap templomlátogatás is: „A beteg mesterek s halottak körül megkívántató keresztényi köteleességek teljesítésére, úgymint: sírásásra és ásatásra a czéh tagjai közül azok, kiket a rendes sor üt, úgy az estvéli éneklésekre, a czéhoz tartozók temetésére, vasárnap és innennapi templomi isteni tiszteletekre a vallások különbsége szerint minden előjáró, mester és legény megjelenni köteles, az előbbi cikkben kiszabott büntetések terhe alatt; önként értetődven, hogy akármely esetben meg nem jelenésért rovandó büntetéstől csupán azok mentek, kik megjelenés idején fekvő betegek, vagy a városról távol vagynak, vagy katonai vagy polgári szolgálatok által elfoglaltak, vagy pedig a főczéhmaster és atyamester előtt előre bebizonnyított sürgető körülmények miatt ezek által a megjelenés alól feloldoztattak⁴⁴.”

A beteget hasonlóan látták el korábban is, amint azt a mészáros privilégiumból tudjuk: „Ha valamely Czébéli nehéz betegégbn esnek, a Czéhbeli Mesterek közönségesen kötelesek lésznek a Czéh által megkerestetvén a be(te)get meglátogatni és fel gyógyulásáig a beteghez minden lehető segítséggel lenni⁴⁵.” A temetésen való részvétel itt is kötelező volt, azzal a pontosítással, hogy nemcsak a mesterek temetésén, hanem a hozzátartozókén, a családnál dolgozó inasok, legények és cselédek temetésén is: „Ha valamely mester ember vagy annak Felesége, Gyermeke, Inasa vagy Tselédgye meg halálozik, a temetésre minden Mester Feleségestől meg jelenni tartozik; hogy ha pedig a temetésre a Gazda meg nem jelenne, és helyes okát nem adná, egy Rftal büntetessék.⁴⁶ Az elhunyt mesterek özvegyeiről és gyerekeiről is gondoskodtak, kijelentve ugyanakkor, hogy ők is a céh törvényeinek kell alávéssék magukat: „A Mester embereknek Özvegyei, úgy azoknak Fiai, Leányai a czéh meg engedett

Törvényeivel és Szabadságával úgy élhetnek, mint szintén magok a Mester emberek; melyre nézve ezen meg erősítettett czéh Articulusainak is minden történetben szorosan engedelmeskedni tartoznak, mivel minden afféle Czéhot illető dolgok, és panaszok, feljegyeztetnek, és magok idejekben a czéhnak törvényes el látására elé fognak adatatni⁴⁷.”

Egy további artikulus arról rendelkezik, hogy az özvegyek folytathatják férjük mesterségét, legényt fogadhatnak, és míg elhunyt férjük nevét viselik, addig teljes jogú tagjai a céhnek: „Midőn valamelyik mester ember meg halt, annak hátra maradt özvegye mind addig míg holt férje nevét viseli mesterségét minden akadály nélkül folytathatya; e mellett tartoznak a Czéh Mesterek az ilyen Özvegyekhez egy Mesterségét jól értő Mester Legényt az Özvegynek tetszése Szerént rendelni, és ha azon Legény egy idő mulva az Özvegynek nem tetszenék, másodikat és harmadokat kérni a Czéhtol telleys Szabadság engedtetik; az özvegynek rendeltetett mester Legény pedig ha elegendő ok nélkül oda menni nem akarna, más Mesternél munkára ne botsátassék, és Mesternek ebben az esetben fel ne vétessék, ezt pedig az olyann Assonyokrol kik Férjeiktől el választattak vagy azoktól elszakadtak, a nélkül hogy vélek halállok előtt meg békéllettek volna nem lehet érteni, az mellyet Özvegyek lévén, élhetek volna, önként lemondottak⁴⁸.” Érdekes példa erre a kalapos céh kiváltságlevele, melyben a privilégiumot kérő mesterek között két özvegy (vidua) is szerepel.

Fontos kérdést tárgyal a 18. artikulus. A kontárokat az egyes céhek más-más módon kezelték, volt, aki teljes mértékben ellenezte, és nagyon szigorúan eltélte, büntette, míg mások engedékenyebben viszonyultak a problémához, és bizonyos kategóriáknak megengedték a hasonló tevékenységet. A 19. század eleji mészárosok egy 1774-es törvényre hivatkozva szabályozták a kontár-kérdést: „A céhen kívül dolgozó, vagy kantárkodó Mészárosokra nézve a Czéh és Ő Felségének 1774 Esztendőben Januáriusnak 2dik napján költ Udvari rendelésére utasittatik mely szerént azok, ha arra valok lésznek Czéhba be állani tartoznak, mert külömben a Mesterség folytatásától el tiltattnak, hanem ha az olyanok magokat a Királyi Guberniumtol nyert Szabadsággal menthetik, hogy munkáikat tulajdon kezekkel gyakorolhattya⁴⁹.” A többi céh ugyan „teljességgel tiltja” a kontárkodást, de például az országos vásárokon, sokadalmakon megengedték az idegeneknek, hogy kész termékeiket árulják. Az üstgyártók, pléheseka házalóknak

⁴² KvhCtM, Ltsz. A.I.149, 16. §.

⁴³ KvhCtM, Ltsz. A.I.132, 5. §.

⁴⁴ KvhCtM, Ltsz. A.I.160, 17. §.

⁴⁵ KvhCtM, Ltsz. A.I.132, 25. §.

⁴⁶ Uo., 26. §.

⁴⁷ Uo., 21. §.

⁴⁸ Uo., 22. §.

⁴⁹ Uo., 14. §.

megengedtek apróbb foltozásokat, a szabók a városi szegény asszonyoknak túrték meg az apróbb ruhák varrását, az asztalosok az enyvezést nem kívánó munkálatokat engedték meg magánszemélyeknek, és a kovácsok is elég engedékenyek voltak: „E czéhon kívül levő személyeknek kontárkodni s e mesterségeket illető tárgyakat készíteni teljességgel nem szabad; az itten lakó s élelmöket abból kereső új parasztok a dolgozhatástól es árulhatástól, valamint szintén az eddigelé is e városban szabadosan mindenkor bejárt vidéki kovácsok kész munkáik árulásától el nem tiltatnak, a jelenleg kovácsmesterséggel élő szegény székely katona egyének, kiktől tanácsi bizonyítvánnyal megmutattatik, hogy czéhba állásra tehetetlenek, magok személyében mesterségöktől el nem fogódnak”⁵⁰. Egyébként a kontárok büntetése igen szigorú volt, a termékek és anyagok lefoglalásával, hat Rforint pénzbírsággal, ismétlődés esetén pedig letartóztatással, fogsággal járt.

A 19. cikkely az ideiglenesen más településekre költöző, ott dolgozó mesterekre vonatkozik, hangsúlyozva, hogy a céh szabályai, törvényei ezekre nézve is érvényesek, irányadóak. „Az idegen helységbe lakni kimenő Mesterember tartozik ebbéli szándékát a Fő Czéhmasternek jelenteni és ottan lakozása ideje alatt a réa eső köz kötelességeket esztendőnként 1 egy Rftal megváltani, mely váltáság pénznek a Czéh pénztárában betéjendők. Egyébaránt mint czéh rendes tagja a mesterséget illető dolgokban annak rendszabályaitól és határozataitól fog függeni. A hír nélkül idegen helységbe költözött mesterember pedig, midőn megint visza telepedni kívánna, a köz kötelességek hátra maradott váltáságát le tenni s ezen kívül 4 négy Rftkat fizetni tartozik a Czéh pénztárába”⁵¹.

Az utolsó pont még egyszer hangsúlyozza, hogy a céh törvényeit betartani minden mester, legény és inas köteles. „Mind ezen rendszabásokat, úgy a' czéhnek ezek' értelmében hozandó határozatait minden a' czéhhoz tartozó mester, legény és inas köteles szorosán megtartani 's azoknak engedelmeskedni. Valaki pedig ezt önkint nem tenné, a' helybeli nemes Tanácstól kérendő tiszti erővel szorítottatik az engedelmességre és elégtételre, maga hordozván az elégtétel' minden költségeit”⁵². Sőt, a mészárosok azzal zárják a kiváltságlevelét, hogy ezt minden céhgyűlésben fel kell olvasni, hogy senki se mondhassa, hogy nem volt tudomása e szabályokról: „Végtére szükséges ezen Artikulusokat hogy az Iffiak és iffiabb mesterek magok további alkalmaztatásokra nézve annál jobban megérthessék, és meg tarthassák, minden Etszendőben kétszer a czéh gyűlésében a Mesteremberek, Mes-

ter Legények és inasok jelenlétében felolvasni, higy így az azokat átal hágok magokat tudatlansággal ne menthessék”.

Ezután valamennyi privilégium esetében a záró latin szöveg következik, a keltezéssel, aláírásokkal, pecsétekkel, legvégül pedig a helyi, kézdivásárhelyi bejegyzés, mely bizonyítja, hogy itt a tanács és az érdekeltek előtt az egész dokumentumot felolvasták, ismertették, elfogadtatták és iktatták.⁵³ E bejegyzéseket is betűhű leírásban közöljük, tekintettel helytörténeti értékükre.

A mészárosok kiváltságlevelét 1809. november 22-én iktatták a kézdivásárhelyi előjárók, *Szöts István* fő bíró és *Szöts András* jegyző:

„Minek utánna ezen Mii Kézdi Vásárhelly Városunkban lévő Mészáros Czéhott kívánó Mészáros Társaságnak kérésekre az egész tellyes Városi Közönségnek meg edgyezésével ajjálva, az felséges Királyi Guberniumnak ilyen kegyelmesen való vetelével, Méltóképpen lévő helyyesnek tanáltatásával meg is adattatott, az Felsőes Királyi Chéhalis Privilégiált Levelek; és az az maga Rendin az folyo 1809 Esztendő, Julius Holnapjának 13 napján 2/810 számok alatt költ kegyelmes Decretuma tartása aszerént ezenel leis küldtetett, és ugyan ezen majdon hanyatlo 1809 esztendő, Szent András Havána 19 napján a Városunk népét a szokott meg állito helyen meg állittatván, az egész városi tellyes közönség és Népe előtt az ezen Királyi Czéhális adománybéli Privilégium fel mutatásával és az magában foglalt Pontokk némely tartásaiban meg értetve mindeneknek láttokkal, tuttokra adattatott; és publicaltattatott az Holott is mind ezen Privilégiumnak ellenére nemtsak az hogy valamelly legkisebb ellenne szollás vagy mondás is tétettetett volna; Sőt még inkább mindenek által helyben hagyattatott, megtaltattatott, és Magistratusunk által is annak utánna ijonnann lett Sokaknak való elejekben lévő terjesztésekkel s helyben hagyásokkal ezennel Vigoraltattatik, s edgyzersmind jövendőbéli erősségekül, rendtartásokul az Ns Mészáros Czéhnek kiis adattatik, a Primárius Biránk és Ordinar Notarius Atyánk fiai nevek alatt írárok és az Városunk közönséges Petsétje meg erősítése alatt a Praetoriális háznál tartott Magistratualisi Ülésből Kédi Vásárhelly Városán Szent András Havának 22 napján, 1809.

Aláírások:

Szöts István Kvásárhelly Városának Fő Bírója
Szöts András Kézdi Vásárhelly edgyik Hütös Senatora és Ordinar Notariusus.”

Ezt követi a viaszpecsét, melynek felirata „Sigillum oppidi Kezdi Vasarhely 1740”.

⁵⁰ KvhCtM, Ltsz. A.I.160, 18. §.

⁵¹ KvhCtM, Ltsz. A.I.143, 19. §.

⁵² KvhCtM, Ltsz. A.I.161, 20. §.

⁵³ A mészárosok céhének alakítása, a privilégium megszerzése, annak elfogadása, a városlakókkal való elismertetése körül pl. azonban komoly konfliktusok voltak. (Vö. CSEREY Zoltán 1975.)

A puskaműves-lakatos-kovács-pléhes egyesült céh kiváltságlevelét 1844. december 7-én adták ki, Kézdivásárhelyen 1846 március 27-én „kiáltották ki” az egykori tanácsház, a mai múzeum előtt:

„1846 a Mártius holdnapja 27-én ezem Kiváltság Levél itten Kézdi Vásárhelyen a Tanács ház előtt hogy a Nemes Tanács Hitesség s Közönség jelenlétében szorol szora fel olvastatott, Publicáltatott és ennek senkiis ellent nem mondott bizonyítottam a fennirt évben napon Kézdi Vásárhelyen

Nagy Sámuel aljegyző.”

Az asztalos és az üstgyártó céhek privilégiumainak hivatalos keltezése 1844. március 22, kézdivásárhelyi iktatásuk ideje 1844. augusztus 17.: „1844be Augusztus hónapja 17ik napján a szokott innepséges tisztelettel publicáltatott, a mindezt bizonyítja a Kézdi Vásárhelyi törvényes Tanács Közigazgatási Jegyző könyvének 1844-be Augusztus 17-én 654 számok alatt több írománnyal megjegyeztem a megirt napon. Szabo Dániel főjegyző”.

A kalaposok kiváltságlevelé 1844. november 29-én kelt, és 1845 június 21-én jegyzőkönyvezte a kézdivásárhelyi tanács. „1845be Junius 21ik napján ezen Kiváltság levél a szokott innepélyes tisztelettel a tanács tereme előtt a Városi Közönség jelenlétében ki hirdtetett Senki ellent mondott mit a Kézdi Vásárhelyi Törvényes Tanács Közigazgatási jegyző könyve 125 szám alatti meg meg nyugtak(?) rendelvénnye igazolása után bizonyítottok”. Szabó Dániel főjegyző

mellett még heten írják alá, az aláírások többsége azonban olvashatatlan, *Már Ferenc*, *Binder Ferenc* és *Gánya József* neve olvasható csak.

Az 1841. december 16-án kelt szabó privilégiumban nincs hasonló bejegyzés.

Összegzőként elmondható, hogy ezek a használat és szigorú megtartás végett kiadott rendeletek látszólag nagyon merevek voltak, de a város kézművességéből megélő lakóinak egyfajta biztonságot nyújtottak. Születéstől halálig, reggeltől estig szabályozták a mindennapokat és ünnepnapokat egyaránt. Mindenki tudhatta, hogy lelkiismeretes tanulással, becsületes, kifogástalan munkával biztos helyen áll ebben a közösségben, annak fontos és hasznos tagja, láncszeme. Az egyéb kordokumentumokból, peres iratokból fény derül arra is, hogy a mindennapokban gyakran ütköztek érdekek, és hágták át ezeket a szabályokat.⁵⁴

A dolgozatban tárgyalt okiratok még a céhek 1872-ben történő felszámolása után is sokáig kifejezték az egyes kézműves közösségek érdekeit, szabályozták mindennapjaikat. Az általuk képviselt hagyományos értékrend sokáig ellenállt az újnak, helyesebben párhuzamosan létezett a lassan kibontakozó, magasabb képzettséggel rendelkező, szélesebb látókörű polgársággal.⁵⁵ A kézműves termelés fokozatosan háttérbe szorult, de Kézdivásárhelyen nem alakult ki jelentős gyárpar, az újonnan alakuló ipartársulatok a 20. század közepéig tartottak fenn, áptoltak céhes hagyományokat, szokásokat.⁵⁶

Dimény Erika – Céhtörténeti Múzeum, Kézdivásárhely, 10. udvartér 1., RO-525400, dimenyerika@yahoo.com

Levéltári források

Kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum (KvhCtM):

- Ltsz. A.I.132. *A mészáros céh privilégiuma*, 1809.
- Ltsz. A.I.143. *A' Nemes Kézdi-Vásárhelyi Szabó-Czéh Privilégiuma*, 1841.
- Ltsz. A.I.149. *A Kézdi Vásárhelyi Ns. Asztalos Céh Privilégiuma*, 1844.
- Ltsz. A I.161. *A' Kézdi Vásárhelyi Ns. Üstgyártó Czéh Privilégiuma*, 1844.
- Ltsz. A.I.160. *A'Ns. Kézdi Vásárhelyi Puska Mives, Lakatos-kovács és Pléhes Edyesült Czéhok Privilégiuma*, 1845.
- Ltsz. A.I.162. *A' Kézdi Vásárhelyi Nemes Kalapos Czéh Privilégiuma*. 1845.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ INCZE László 2004, 216–217; DIMÉNY Attila 2010, 445.

⁵⁶ INCZE László 2007, 47–48.

Irodalom

CSEREY Zoltán

1975 Istoria breslei cojocarilor din Tg. Secuiesc, la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și la începutul sec. al XIX-lea, *Aluta*, VI–VII (1974–1975), 85–112.

1977 A kézdivásárhelyi szűcs céh gazdasági, társadalmi helyzete a XVIII. század közepén (1730–1756) a számadási jegyzőkönyvek tükrében, *Aluta*, VIII–IX (1976–1977), 127–140.

1980 Kihágások, büntetések, társadalmi ellentétek a kézdivásárhelyi szűcs céh életében, *Aluta*, X–XI (1978–1979), 127–154.

DIMÉNY Attila

2010 Kézdivásárhely polgári fejlődésének belső tényezői a 20. század közepéig, *Acta Siculica 2010*, Székely Nemzeti Múzeum, 445–457.

INCZE László

1972 Céhek és céhhagyományok Kézdivásárhelyen, in: *Kézdivásárhely* (szerk. Sylvester Lajos és Incze László), Kézdivásárhelyi Múzeum, Kézdivásárhely.

1996 A céhes élet időrendje, *Acta (Siculica)* 1995, Csíki Székely Múzeum – Székely Nemzeti Múzeum, Csíkszereda–Sepsiszentgyörgy, 173–180.

2002 A rendtartó székely város, in: *Kézdivásárhely Képes Kalendáriuma 2002* (szerk. Kocsis Károly), Pro Press Kiadó, Kézdivásárhely, 53–58.

2004 Amit a céhes városról még tartozunk elmondani, in: Földi István: *Századelő az udvartereken. Rendhagyó szociográfia*, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 216–229.

2007 A 600 éves város, in: *Kézdivásárhely Évkönyve 2007* (szerk. Kocsis Károly), Kézdivásárhely, 46–51.

TUZA Csilla – VISSI Zsuzsanna

2000 *A Mester Emberek jó rendtartása. Magyar nyelvű céhlevelek (1525–1682)*, MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest.

FERENCZI Zoltán

1896 *A kolozsvári nyomdászat története* (kiadja a Kolozsvári Keresk. és Iparkamara), Ajtai K. Albert magyar polgári könyvnyomdája, Kolozsvár (<http://mek.oszk.hu/07800/07852.htm>).

Privilegii de breaslă din sec. al XIX-lea în Muzeul Breslelor din Tg. Secuiesc

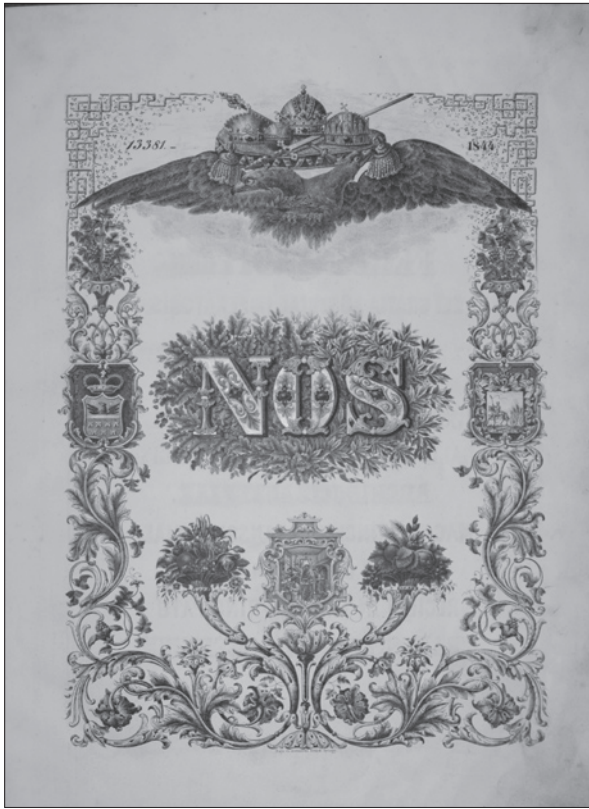
(Rezumat)

Muzeul Breslelor din Tg. Secuiesc păstrează o serie de privilegii ale breslelor din orașul Tg. Secuiesc. Lucrarea prezintă privilegii date în sec. al XIX-lea, cel al măcelarilor (1809), al croitorilor (1841), al tâmplarilor (1844), al căldărarilor (1844), al armurierilor, lăcătușilor-fierarilor și tinichigiilor (1845), pălărierilor (1845).

Guild privileges from the 19th century in the Guilds Museum of Kézdivásárhely (Tg. Secuiesc)

(Abstract)

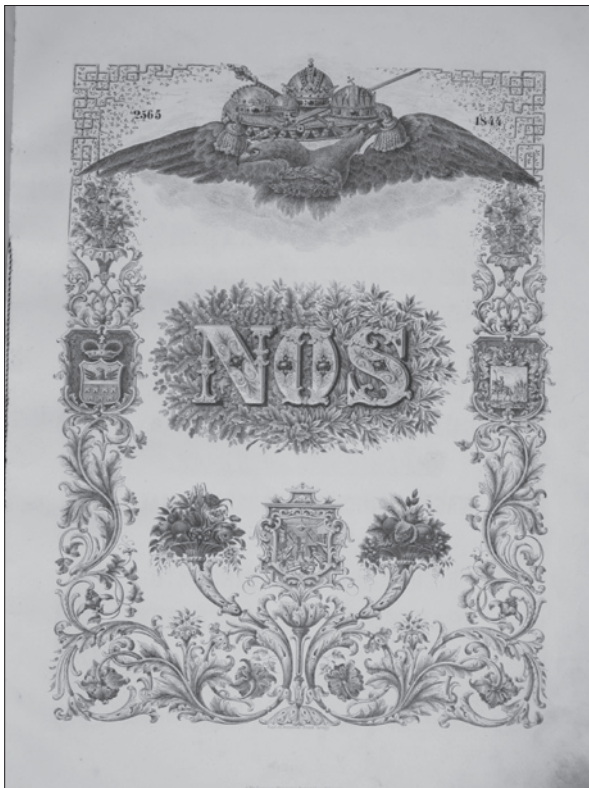
The Guilds Museum of Kézdivásárhely (Târgu Secuiesc) has preserved a series of guild privileges of the town Kézdivásárhely. The paper presents the privileges given in the 19th century to butchers (1809), tailors (1841), carpenters (1844), coppersmiths (1844), gunsmiths, locksmiths-blacksmiths and tinkers (1845) as well as hatters (1845).

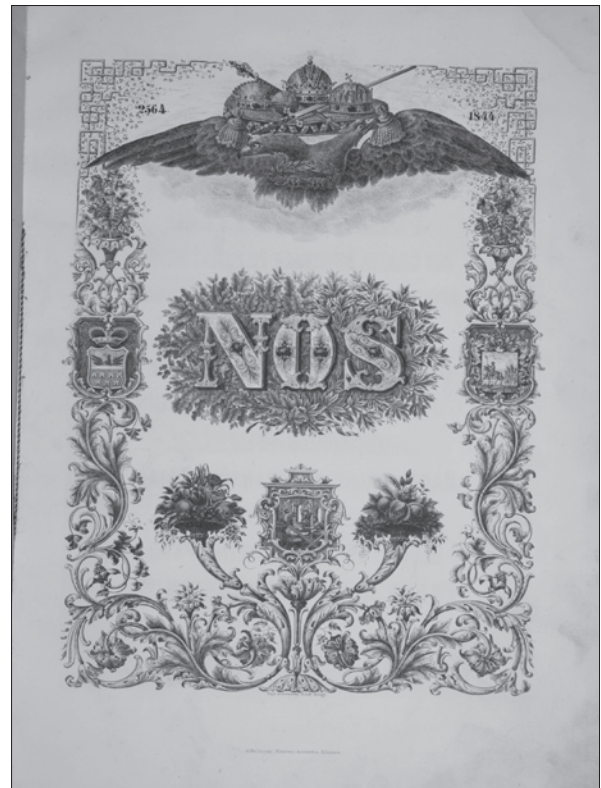
1. ábra A puskaműves-lakatos-kovács-pléhes egyesült céh priviligiumának díszes előlapja

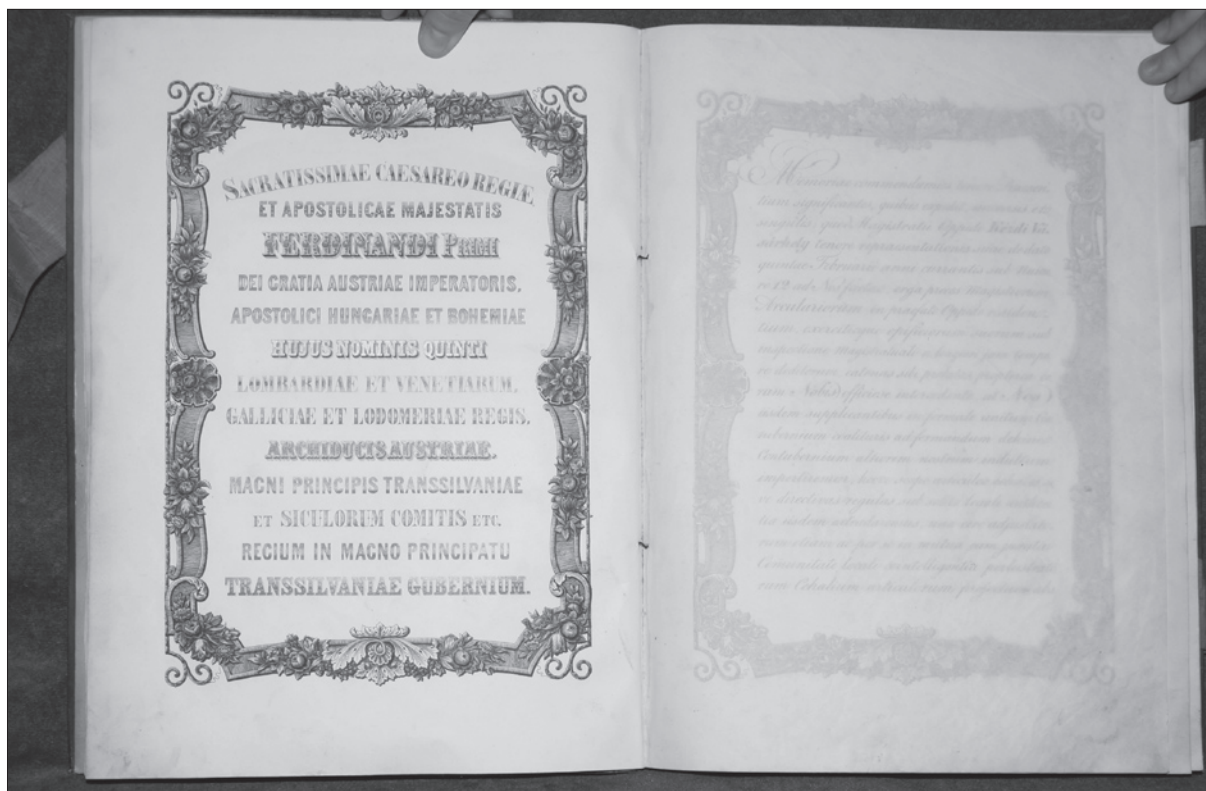
2. ábra A kézdivásárhelyi kalapos céh 1845. évi kiváltságlevelének díszes előlapja

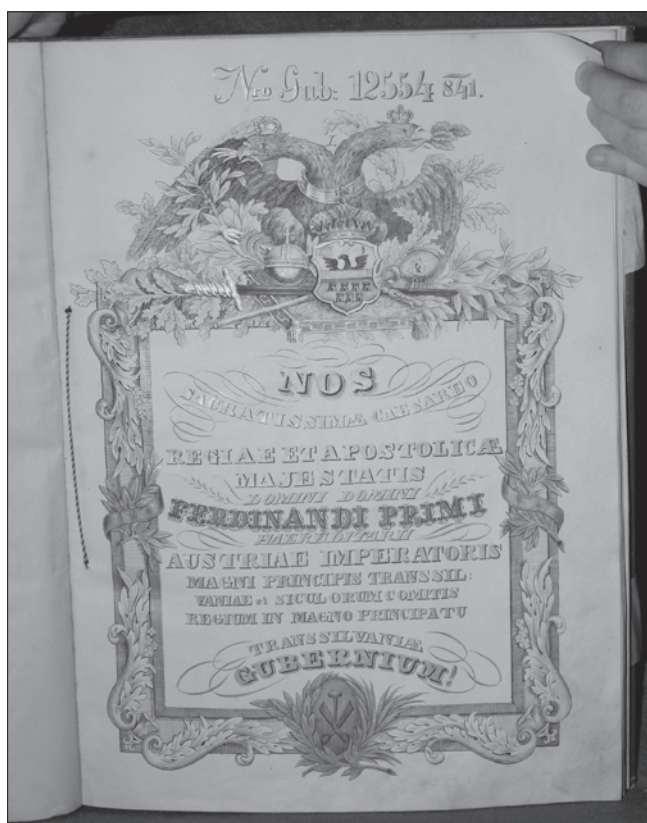
3. ábra A kézdivásárhelyi asztalos céh 1844. évi kiváltságlevelének díszes előlapja

4. ábra A kézdivásárhelyi üstgyártó céh 1844. évi kiváltságlevelének díszes előlapja

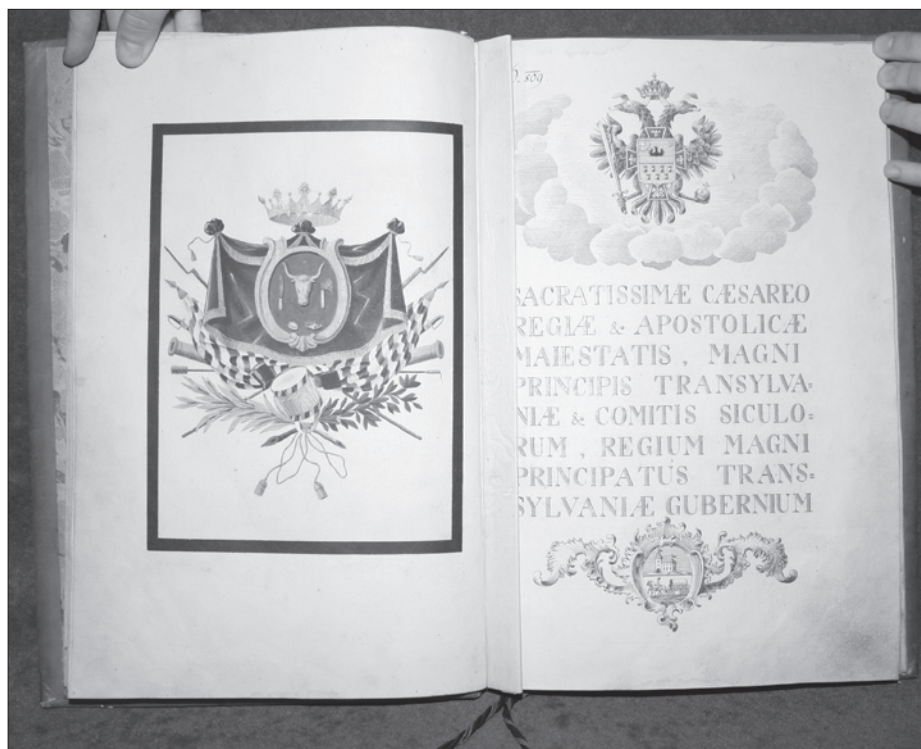

5. ábra Az uralkodó teljes címe a kézdívsárhelyi asztalos céh 1844. évi kiváltságlevelében

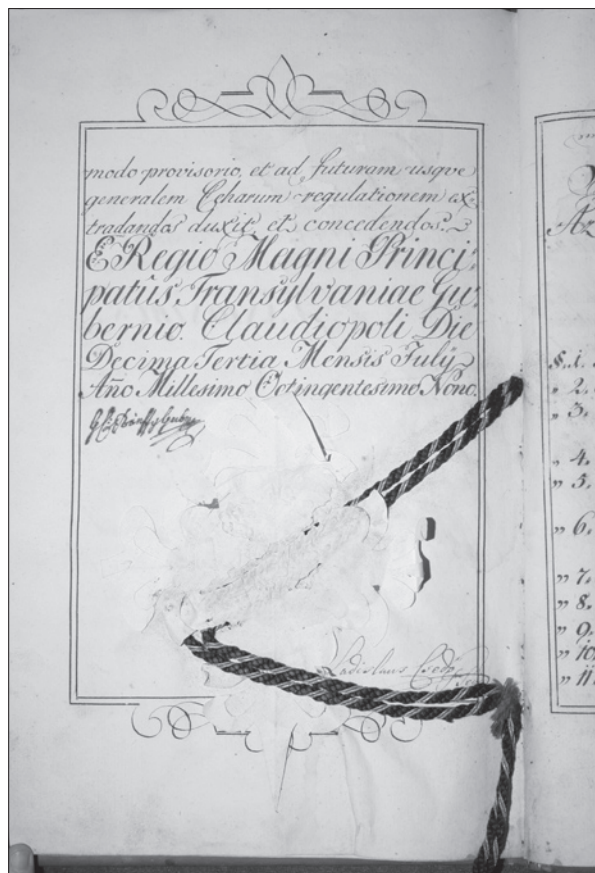

6. ábra Az uralkodó teljes címe a kézdívsárhelyi szabó céh 1841. évi kiváltságlevelében

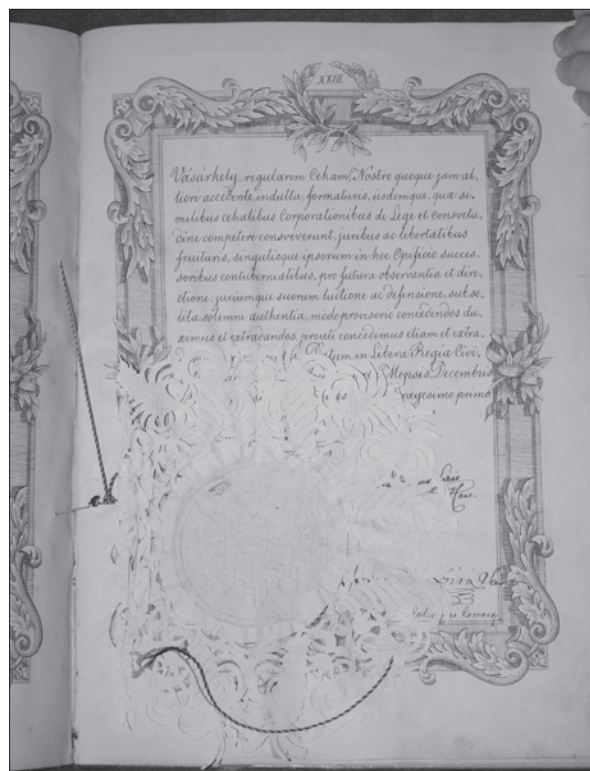

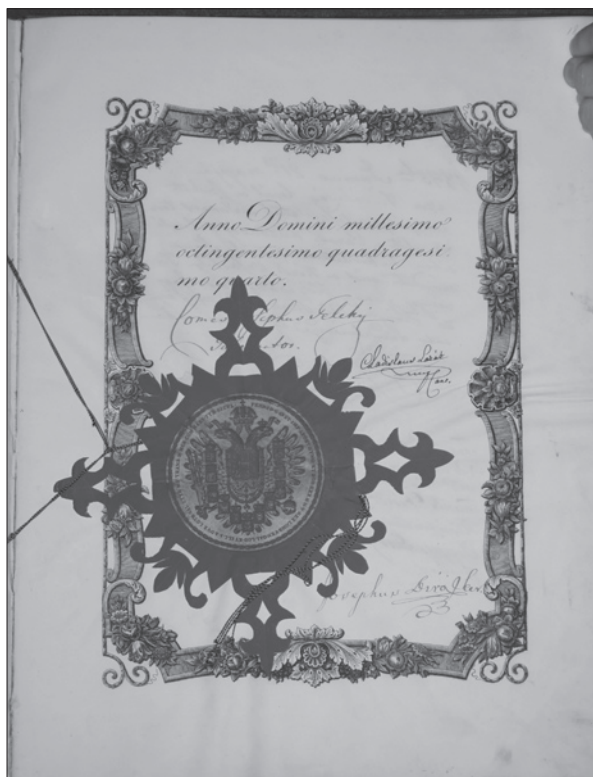
7. ábra A kézdivásárhelyi mészáros céh 1809. évi kiváltságlevelének címlapja

8. ábra Pecsét és aláírások a kézdivásárhelyi mészáros céh 1809. évi kiváltságlevelében

9. ábra Pecsét a kézdivásárhelyi szabó céh 1841. évi kiváltságlevelében

10. ábra A kézdivásárhelyi kalapos céh 1845. évi kiváltságlevelének pecsétje

11. ábra A kézdivásárhelyi mészáros céh 1809. évi kiváltságlevelének borítólapja

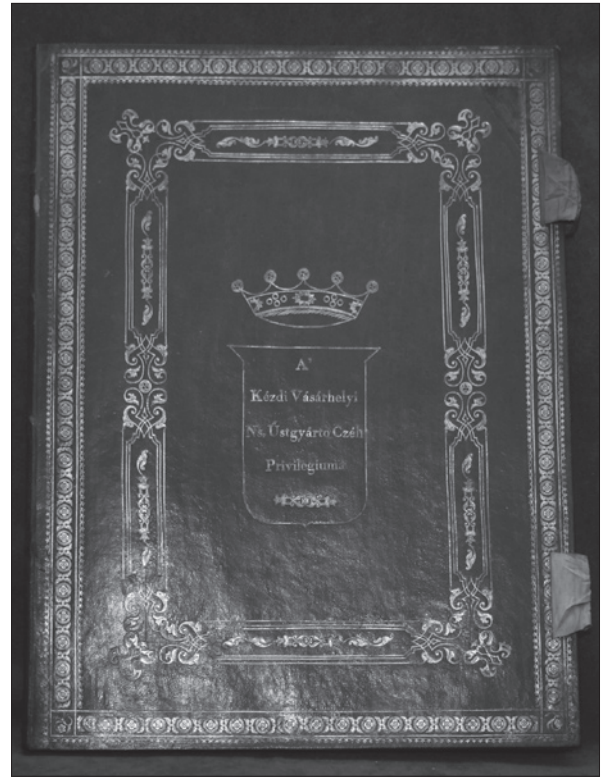
12. ábra A kézdivásárhelyi szabó céh 1841. évi kiváltságlevelének borítólapja

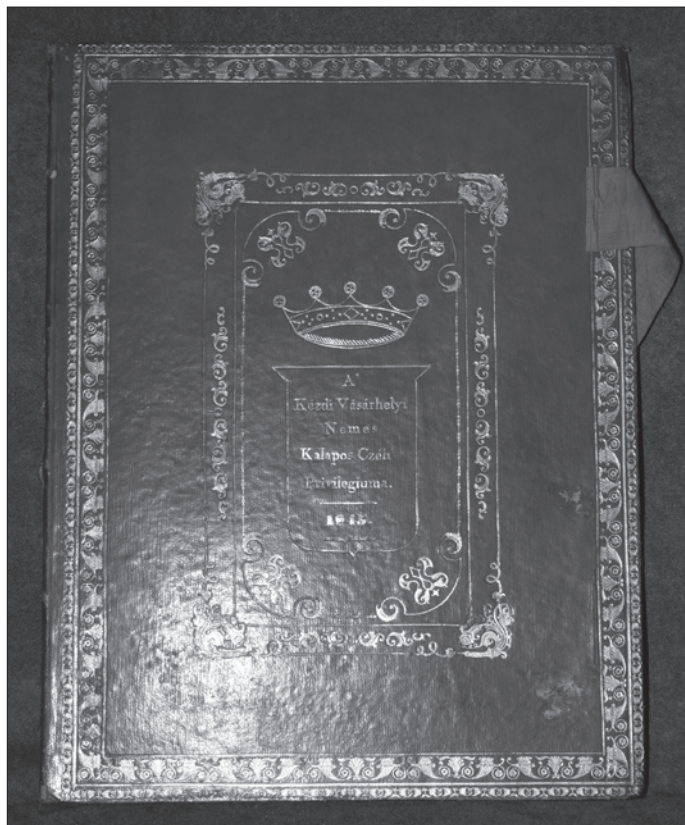
13. ábra A kézdivásárhelyi asztalos céh 1844. évi kiváltságlevelének borítólapja

14. ábra A kézdivásárhelyi puskaművészek-lakatos-kovács-pléhes egyesült céhek 1844. évi kiváltságlevelének borítólapja

15. ábra A kézdivásárhelyi űstgyártó cég 1844. évi kiváltságlevelének borítólapja

16. ábra A kézdivásárhelyi kalapos cég 1845. évi kiváltságlevelének borítólapja

